

ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2004. – 824 с.: іл.

10. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 624 с.

11. Шведова Н.Ю. Русская грамматика: В 2 т. – Т. 2. Синтаксис. – М.: Наука, 1980.

Список джерел фактичного матеріалу

12. Забужко О. Вибрані вірші. – Х.: Акта, 2000. – 240 с.

13. Забужко О. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. – К.: Факт, 2003. – 240 с.

Летинська О.О.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Науковий керівник – к. філол. н., доц. Тарасова Н.І.

Актуальність давньогрецької лірики у XXI столітті

“Життя коротке, мистецтво – вічне” (“*Ars longa, vita brevis*”) – звучить вислів Гіппократа [13]. Це дійсно так, адже антична література зародилася декілька тисячоліть тому, проте актуальна й донині. Творчість еллінських поетів викликала й продовжує викликати інтерес у багатьох науковців та перекладачів, серед них І.Франко, Ю.Султанов, Т.Лучук, В.Крекотень, М.Гаспаров, Н.Алексеев, К.Полонська, Ед.Шварц та інші. У сьогоднішній час, коли гостро постає проблема морального виховання дітей, неабиякого значення набуває усвідомлення величчя культурної спадщини класиків поезії, зокрема митців античної лірики, розширення обріїв сприйняття досягнень світової літератури та виховання любові до мистецтва стародавніх часів. Наше дослідження спрямоване на удосконалення розуміння творчості Сапфо, Архілоха, Анакреонта, Тіртея й Алкмана шляхом поєднання творчого сприйняття з аналізом їхніх творів.

Як відомо, термін “лірика” почали вживати за елліністичної доби античні філологи – вчені олександрійської школи. Те, що написано гекзаметром, олександрійці називали епосом, а решту віршованих творів, написаних іншими розмірами – лірикою. Залежно від того, як виконувалися вірші – декламувались чи співались – олександрійці поділяли лірику на хорову і монодійну (сольну). Розквіт лірики припадає на класичний період розвитку давньогрецької літератури. Найуспішнішими представниками мелосу (сольної пісенної лірики) були Алкей, Сапфо, Анакреонт, а декламаційної – Тіртеї, Архілох та інші [12, с. 13].

Поезія еллінів склалася на основі народної творчості, міфології, яка розвивалась за доби, коли греки ще жили суспільно-родовими общинами. Весь світ природи здавався їм величезним родом, в якому були свої сім’ї, діди та онуки, батьки та діти. Природа, закони якої не були їм відомі, лякала й водночас зачаровувала. Народжені уявою людей, природні стихії були сильнішими за людину, вони тримали в своїх руках її життя, були демонами або богами, котрі населяли гаї, гірські ущелини, жили в озерах, річках, у морських хвилях.

У віршах Алкмана можна знайти несподівану напівіронічну характеристику весняної пори: багато квітів, та мало їжі (“*Три времени в году – зима И лето, осень – третье, Четвертое ж – весна, когда Цветов немало, досыта ж Поесть не думай*”...) [5]; із його поезії дізнаємося, що бідний митець знає сенс пташиних співів, із яких народжуються його вірші (“*Слова и мелодию эту Сочинил Алкман-певец, У куропаток заимствовал их*”) [5]. А ще знаходимо в Алкмана дивовижні картини нічної природи: “*Спят все верховины гирские и стрімчасті скелі, Все байраки, все провалля. Нори, де плазуни, що їх чорна земля зростила, Робуче плем’я бджіл, хижий звір у пуці. Страховиц у глибинах моря сон пройняв, Крила поскладавши, в вітах поснуло птаство*”... [1].

При читанні вірша в уяві виникають різноманітні картини: це і земний світ (“*робуче плем’я бджіл*”, “*хижий звір у пуці*”), і підземне царство, де в норах причаїлись плазуни, і глибини світового океану (“*страховиц у глибинах моря сон пройняв*”), і нічне небо (“*у вітах поснуло птаство*”). Автор показав, що не варто протиставляти себе природі. Сам же поет перебуває з нею у нерозривній єдності. Поєднання земного, небесного, підземного світів створює в поезії Алкмана цілісну картину сну, де переважають приглушені, спокійні барви. Це не вічний сон, а відпочинок природи перед наступним її пробудженням.

Представник декламаційної лірики Тіртеї своїми патріотичними закликами, що зміцнювали бойовий дух воїнів, виховував почуття громадянського обов’язку перед батьківщиною, пробуджував мужність і хоробрість в бою: “*Юрб не лякайтесь ворожих і страху ніколи не знайте, Щит свій у перших рядах кожен міцніше тримай*” [11].

Вірш Тіртея “Добре вмирати тому...” дійшов до нас із глибини тисячоліть і приваблює героїзмом, красою слова. Вірний син своєї вітчизни, Тіртеї закликає захищати її до переможного

кінця: *“Добре вмирати, хто, боронячи рідну країну, Поміж хоробрих бійців падає в перших рядах”* [11]. Автор прославляє людей, які здатні на самопожертву в ім'я батьківщини, відважних захисників своєї вітчизни, що полягли в бою. Ці слова сповнені мужності, сміливості. Людина, яка їх написала, повинна бути готовою вмерти заради визволення рідного краю. Головна думка вірша: краще вмерти за вітчизну, аніж бути втікачем, а потім жебракувати по світу. Митець використовує багато влучних епітетів: *“хоробрі бійці”, “родючі ниви”, “матір мила”, “батько старий”, “дітки дрібні”, “жінка смутна”, “лихо та злидні тяжкі”*. Ці епітети, або слова-образи, яскравіше змальовують гірку долю боягузів.

Пісня поета запалювала бойовий дух патріотів. Ніхто не бажав осоромлювати свій рід і вкривати безчестям своє обличчя. Кожен робив трагічний, але вірний вибір: *“Будемо батьківщину і дітей боронити відважно. В битві поляжемо ми, не пожалієм життя”* [11]. Ця поезія сповнена великої любові до захисників рідної землі. Такими словами Тіртей піднімає народ Греції на боротьбу. Недарма у переказах згадується, що його слово сильніше від зброї, воно пробуджує відвагу, любов до рідного краю. Давні греки високо цінували талановитого майстра слова і ставили його на один рівень з Гомером. Під впливом такої поезії формується душа людини, її характер.

Архілох – сучасник Тіртея, поет, творець елегійної лірики та сатиричного ямбу, народився 648 р. до н.е. Доля поета склалася так, що він став воїном-найманцем, і в одній із битв при поспішному відступі, покинув свій щит. Це вважалося ганьбою, але найманець втікає з поля бою, бо хотів врятувати своє життя. Ліричний герой Архілоха твердо переконаний, що доля полеглих найгірша, слава їм вже не потрібна. Більшу частину свого життя Архілох провів у походах і загинув у битві з жителями о. Наксос [8, с. 3].

Поет радить воїнам-друзям відважно захищатись, бути непохитними, стійкими: *“...Переможеш – не хвались відкрито цим, Переможене – удома в самотині стримуєш плач. Радість є – радій ненадто, є нещастя – не сумуй Понад міру. Вмій пізнати зміни у людському житті”* [4]. Майже те саме говорить народний вислів про радість та сум у житті людини: *“Прийшла радість – не тішся, а біда – не плач. Усе так не буде”*.

Твори Архілоха сповнені життєвої мудрості. У роки сивої давнини, ще до народження Христа, люди поклонялися багатьом богам, вірили в те, що вони їх захистять, піднімуть знесилених, а горді й самовпевнені, на думку автора, мов підкошені, падуть: *“І тоді за лихом лихо гне їм спину, і вони Жебраками йдуть по світу без імені і без думок”* [4].

Щоб зрозуміти філософську лірику Архілоха, треба навчитися вдивлятися в себе, заглиблюватися у свій внутрішній світ, відчувати добро й зло, чужий біль, зберігати твердість душі. Багато поезій митця стали піснями. Наприклад, гімн Геракла виконувався на Олімпійських іграх багато років після смерті поета (*“Тенелла! Светлопобедный – радується, о царь Геракл, – Тенелла – светлопобедный – И сам, и Иолой твой – два копейщика! – Тенелла! Светлопобедный – радується, о царь Геракл!”*) [3].

Завдяки музичності та піднесеності віршів поетеси Сапфо у Стародавній Греції називали десятою музою. І недарма, адже згідно з давньогрецькими віруваннями, три музи опікувалися лірикою: Полігімнія – муза гімнів, урочистих пісень на честь богів і героїв; Ерато – муза любовної поезії; Евтерпа – граціозна покровителька лірики, яку за звичаєм зображували з подвійною флейтою в руках як символ єдності поезії та музики [3, с. 15]. А школа для дівчат, організована Сапфо, мала назву Фіас, або “Дім муз”. Провідною темою лірики Сапфо було кохання, часто нерозділене, і взагалі любов до оточуючого світу: *“Жереб мені Випав такий: Серцем палким Любити Ласку весни, Розкіш, красу, Сонця ясне Проміння”* [9]. Її поезія надзвичайно образна, мелодійна, спрямована в першу чергу на дослідження та відтворення емоцій, станів, переживань та почуттів людини, надзвичайно тісно пов'язана з усвідомленням єдності людини з оточуючим світом. Це творчість, яка є синтезом слова й музики.

Лірика – це “згустки” художніх образів. Тут кожне слово, кожна фраза набувають вагомого звучання й майже не піддаються розчленуванню, перекладу на мову понять. У них синтезується не лише смисловий, а й емоційний зміст [7, с. 7], що точно передає характер Анакреонта, ще одного поета Давньої Еллади: *“Люблю, і наче не люблю, І в розумі, і без ума”* [2].

Теоський співець міг бути відомим у той час не тільки своїми віршами, а й майстерною грою на флейті й арфі: *“Про Ерота, що пов'язки із пахучих носить квітів, Пісню буду я співати: він володар над богами Й людей також підкоряє”* [2].

Головним образом його поезій є Ерот, чи Ерос, – у грецькій міфології бог кохання. Яким його бачить поет? Він *“пов'язки із пахучих носить квітів”*, а квіти – символ краси. В еротичних піснях

Анакреонт прославляє всепідкорюючу силу любові та краси, що невід’ємно пов’язані одне з одним. Любовна лірика Анакреонта – це не поезія сильного і глибокого кохання, а поезія завжди живого захоплення пластичною красою, властивого взагалі стародавнім грекам. І те, що предметом еротичної лірики часто виступає не тільки жінка, а й красивий юнак, стає зрозумілим, адже було викликано чистим, артистичним почуттям, витонченою насолодою скульптора перед чудовою вишуканістю форми [8, с. 4]. Митець, звичайно, не залишався байдужим до того, що непокоїть людей. Він не створював собі штучного горя, але якщо сумував, то мав на те поважну причину: *“Сивина вкриває скроні, голова моя сріблиться, Молоді літа відраді проминули”* [2].

Невідомо, як довго турбували поета ці невеселі думки, але ім’я митця назавжди залишилось пов’язаним з оспіваними ним ідеалами молоді, веселості, любові до життя: він започаткував особливий вид поезії, що отримала назву анакреотичної. Анакреотична поезія – вид ліричної поезії, що оспівує радість життя, веселощі й чуттєву насолоду [6, с. 30].

Ця тема знайшла своєрідне продовження у російській поезії XVIII – XIX ст. Анакреотичні мотиви знаходимо в Ломоносова, Державіна, Пушкіна. Найвизначніший анакреотичний мотив й у доробку українських поетів XX століття: О.Олесь, П.Тичини, Б.-І.Антонича та інших [10, с. 15].

Отже, давньогрецька лірика посідає значне місце в історії світової літератури. Її загальнолюдське звучання знаходило відгук у різні епохи історичного розвитку народів. Чи погоджувались з нею, чи сперечались, але оспівані великими грецькими поетами цінності завжди були актуальні для людської душі і суспільства в цілому, і наше суспільство не є винятком.

Література

1. Алкман. Сплять усі верховини гірські. – Режим доступу: http://www.soroka-tm.com.ua/page-menu_id-8-doc_id-281.html.
2. Анакреонт. Поезія. – Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts/anacreont_poetry_ua.htm.
3. Архілох (Середина VII ст. до н.е.) – Ἀρχίλοχος. – Режим доступу: http://www.ukrlib.com/Archilochos_Ukrlib_Com.html
4. Архилох. Ямбы. Гимн Гераклу. – Режим доступу: <http://lib.liim.ru/creations/a-176/a-176-37.html>.
5. Духовные отцы Горация. Алкман. – Режим доступу: <http://www.horatius.ru/index.xps?16.1.20>.
6. Квятковский А.П. Анакреотическая поэзия // А.П.Квятковский Поэтический словарь. – М.: Сов. Энцикл., 1966. – С. 30.
7. Мірошніченко Л.Ф. Вивчення ліричних творів всесвітньої літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – №2. – С. 7-11.
8. Підлісна Г.Н. Вступ // Г.Н.Підлісна Світ античної літератури. – Київ: Наукова думка. – 1989. – С. 3-8.
9. Сапфо. Жереб мені Випав такий... – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=351&bookid=0&sort=1>.
10. Султанов Ю.І. Муза до тих пісень кликала душу мою. До вивчення давньогрецької та давньоримської поезії. – 8 клас // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1999. – №9. – С. 12-21.
11. Тіртей. Вірші. – Режим доступу: <http://io.ua/s28324>.
12. Шкаруба Л.М. Особенности античной литературы и культуры // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2003. – №11. – С. 13-16.
13. Ars longa, vita brevis. – Режим доступу: http://www.wikiznanie.ru/ruwz/index.php/Ars_longa_vita_brevis.

Ликова К.С.

*Миколаївський державний університет імені В.О. Сухомлинського
Науковий керівник – к. філол. н., доц. Баденкова В.М.*

Поняття “психологічного портрета” у літературознавстві

Портрет у мистецтві за своєю природою є чимось значно більшим, ніж змалювання зовнішності. Портрет у літературі займає скромніше місце, але й тут його естетична функція набагато складніша, ніж зображення зовнішності героя. Як і образотворче мистецтво, література таїть у собі невичерпні можливості відтворення складності і багатогранності людського характеру, потаємних глибоких думок і прагнень героя. Мистецтво портрета разом з іншими засобами типізації та індивідуалізації пройшло свій складний шлях розвитку. І зараз не можна залишати осторонь